

16. Ghaedi Gh. H. Relationship between emotional intelligence and defense mechanisms / Gh. H. Ghaedi, A. Sabeti, R. Rostami, J. Shams // *Daheshvar Medicine*. – 2008. – № 74(15). – P. 41-50.
17. Hovanesian S. Defense mechanisms and suicide risk in major depression / S. Hovanesian, I. Isakov, K. L. Cervellione // *Archives of Suicide Research*. – 2009. – № 13(1). – P. 74-86.
18. Lewis A. J. Brief report: the defense mechanisms of homophobic adolescent males: a descriptive discriminant analysis / A. J. Lewis, J. White // *Journal of Adolescence*. – 2009. – № 32. – P. 435-441.
19. Maricutoiu L. P. Coping and defence mechanisms: What are we assessing? / L. P. Maricutoiu, D. I. Crasovan // *International Journal of Psychology*. – 2016. – № 51(2). – P. 83-92.
20. Metzger J. A. Adaptive defense mechanisms: function and transcendence / A. J. Metzger // *Journal of Clinical Psychology*. – 2014. – № 70. – P. 478-488.
21. Perry J. C. Defense mechanisms in schizotypal, borderline, antisocial, and narcissistic personality disorders / J. C. Perry, M. D. Presniak, T. R. Olson // *Psychiatry*. – 2013. – № 76(1). – P. 32-52.
22. Pirzadeh H. The study of the relationship between defense styles and self-concept among university students / H. Pirzadeh, R. Babaei, M. Bahrami, B. Jahanbazi // *International Journal of Biology, Pharmacy, and Allied Sciences*. – 2015. – № 4(11). – P. 254-265.
23. Putnam M.A. Defense mechanisms and cognitive complaints: assessing cognitive complaints and self-reported defensive styles / M. A. Putnam, L. A. Tierney, B. D. Freer, M. A. Pievsky // *Journal of the American Psychoanalytic Association*. – 2104. – № 62(3). – P. 9-13.
24. Sala M. N. Emotion regulation and defense mechanism / M. N. Sala, S. Testa, F. Pons, P. Molina // *Journal of Individual Differences*. – 2015. – № 36(1). – P. 19-29.
25. Segal D. L. Defense mechanism differences between younger and older adults: a cross-sectional investigation / D. L. Segal, F. L. Coolidge, H. Mizuno // *Aging & Mental Health*. – 2007. – № 11(4). – P. 415-422.

УДК 159.923.2

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ З ОСОБИСТІНОЮ ІДЕНТИЧНІСТЮ У СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ

Джаббарова Л.В., викладач психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
здобувач кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглядається взаємозв'язок психологічного благополуччя та особистісної ідентичності у студентів. У дослідженні брали участь 250 осіб, всі респонденти були студентами Харківських вишів. Розглядаються теоретичні основи понять «психологічного благополуччя» та «особистісної ідентичності», звертається увага на недостатнє вивчення їх взаємозв'язку. Представлені результати та аналіз емпіричного дослідження психологічного благополуччя студентів. Звертається увага на середній рівень вираженості показників психологічного благополуччя та його компонентів у студентів. Вивчається особистісна ідентичність за допомогою модифікованої методики семантичного диференціалу. Представлений аналіз середніх показників особистісної ідентичності. Розкриваються важливі аспекти взаємозв'язку особистісної ідентичності з психологічним благополуччям у студентів. Акцентується увага на результатах емпіричного дослідження про наявність статистично значущого зв'язку психологічного благополуччя та особистісної ідентичності.

Ключові слова: психологічне благополуччя, особистісна ідентичність, темпоральна ідентичність, просторова ідентичність, консолідована ідентичність, взаємозв'язок, студенти.

В статье рассматривается взаимосвязь психологического благополучия и личностной идентичности студентов. В исследовании принимали участие 250 человек, все респонденты были студентами Харьковских вузов. Рассматриваются теоретические основы понятий «психологического благополучия» и «личностной идентичности», обращается внимание на недостаточное изучение их взаимосвязи. Представлены результаты и анализ эмпирического исследования психологического благополучия, личностной идентичности и их взаимосвязи. Раскрываются важные аспекты взаимосвязи личностной идентичности с психологическим благополучием студентов.

Ключевые слова: психологическое благополучие, личностная идентичность, темпоральная идентичность, пространственная идентичность, консолидированная идентичность, взаимосвязь, студенты.

Dzhabbarova L.V. INTERCONNECTION OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING WITH PERSONAL IDENTITY IN STUDENT YOUTH

This article deals with the topic of relationship psychological well-being and personal identity of students. The 250 people took part in a research, all of the respondents were students of Kharkiv universities. The theoretical basis of "psychological well-being" and "personal identity" were reviewed, paying attention to the lack of exploration their interrelationships. Results and analysis of the empirical research of psychological well-being, personal identity and their interrelationship were presented. It reveals important aspects of the correlation of personal identity with the psychological well-being among students.

Key words: *psychological well-being, personal identity, temporal identity, spatial identity, consolidated identity, relationship, students.*

Постановка проблеми. Проблема вивчення феномена психологічного благополуччя обумовлюється підвищенням сучасним інтересом науковців до даної проблематики, у зв'язку з соціальним запитом, який збільшується посиленням динаміки життя у цілому, зміною критеріїв життєдіяльності, соціально-економічними трансформаціями. Тому гостро стає проблема вивчення факторів, взаємозв'язків та детермінант психологічного благополуччя, яке, як зазначає М. Аргайл, залежить від цілого комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів [1].

В умовах стрімких трансформацій достатньо складно сучасній людині не тільки знайти внутрішню цілісність, а й зберегти її. Саме тому в останнє десятиліття збільшується увага науковців до поняття «ідентичність» у цілому та складників: особистісної, соціальної тощо.

Сучасні психологи, наслідуючи ідеї Е. Еріксона, стверджують, що ідентичність в юнацькому віці має основоположне значення, тому що саме у цей період відбувається входження особистості у широкий соціальний світ, який характеризується різнобарв'ям соціальних ролей. Саме тут на перший план виходить досягнення особистісної ідентичності – необхідність збереження цілісності, тотожності в умовах постійного розширення простору. А також соціальної ідентичності – активне співвіднесення власного Я з різноманітними соціальними групами.

Постановка завдання. Мета – дослідити взаємозв'язок психологічного благополуччя та особистісної ідентичності студентської молоді. Дана мета була нами конкретизована у наступних задачах:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти понять психологічне благополуччя, особистісна ідентичність та їх взаємозв'язок.

2. Дослідити особливості психологічного благополуччя у студентів.

3. Дослідити особливості особистісної ідентичності у студентської молоді.

4. Проаналізувати взаємозв'язок психологічного благополуччя та особистісної ідентичності у студентів.

Вибірка. Вибірку дослідження склали студенти Харківських вузів у кількості 250 осіб, віком від 19 до 23 років. З них 118 – жіночої статі (47,2%), 132 – чоловічої статі (52,8%).

У дослідженні використовувались наступні методики:

1. Опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» С. Riff в адаптації Т.Д. Шевеленкової, П.П. Фесенко.

2. Методика семантичного диференціала Д. Фельдес (у власній модифікації).

3. Методика «Оцінка потреби у схваленні» Марлоу та Крауна (шкала неправди).

4. Методи математичної статистики. Програма SPSS 24, кореляційний аналіз.

Досліджувані, які набрали понад 15 балів за шкалою неправди, були вилучені з подальшого розгляду (обсяг вибірки вказаний без них).

Аналіз останніх досліджень. Явище психологічного благополуччя вивчали N. Bradburn, E. Deci, E. Diner, C. Riff, R. Ryan, A.B. Вороніна, Л.В. Куліков, В.М. Духневич, Л.В. Жуковська та інші. Були запропоновані певні моделі психологічного благополуччя (С. Riff, П.П. Фесенко, О.А. Ідобаєва, О.С. Ширяєва). Досліджувалися фактори психологічного благополуччя (N. Bradburn, М. Селигман, М. Аргайл, Л.В. Куліков). Досліджувалися та встановлювалися взаємозв'язки психологічного благополуччя з саморегуляцією особистості (Ю.М. Олександров), зі свідомістю життя (П.П. Фесенко), толерантністю (Н.К. Бахарєва), ціннісно-смісловними утвореннями (Д.О. Леонтєв, Р.М. Шаміонов), з умовами середовища (О.С. Ширяєва), суверенністю психологічного простору (О.Н. Паніна), професійною діяльністю (Л.Б. Козьміна, І.В. Заусенко, В.М. Духневич, С.В. Карсканова, Р.М. Шаміонов), з певними генетичними характеристиками (М. Аргайл, А.В. Вороніна, Д. Ліккен, А. Теллеген), з певними віковими особливостями і статтю (М. Аргайл, Є. Дінер, К. Ріфф, П.П. Фесенко), зі станом психосоматичного та фізичного здоров'я (А.В. Вороніна, Є. Десі, Р. Райан, К. Ріфф, Б. Сінгер, К. Фредерік), з рівнем матеріального доходу, статусом

та освітою (Н. Бредб'орн, Є. Дінер, Т. Касер, Р. Райан), з життєвими стратегіями (А.Є. Созонтов), з культурною приналежністю (М. Лінч), з соціальною ідентичністю (О.М. Татарко та О.Є. Бочарова); з соціальною ідентичністю (В.М. Павленко, М.І. Перепелиця); з особистісною та соціальною ідентичністю (S. Sharma, M. Sharma). Саме досліджень взаємозв'язку психологічного благополуччя та ідентичності вкрай мало, особливо у вітчизняній сучасній психології. Цей факт обумовив тематику нашого дослідження.

Психологічне благополуччя – складний феномен, який цікавить багатьох сучасних дослідників. Його вивчають, беручи за основу різні теорії та погляди.

Дане поняття достатньо важко розмежувати з поняттями «задоволеність життям», «самоактуалізація», «суб'єктивне благополуччя», «щастя» та інші. Найбільш детальними та розповсюдженими є погляди С. Riff на феномен психологічного благополуччя.

Поняття «психологічне благополуччя» визначається С. Riff як інтегральний показник міри спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, як певна міра реалізованості даної спрямованості, яка суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою та власним життям [6, с. 266].

Ми погоджуємось з Т.Д. Шевеленковою та П.П. Фесенко, які розглядають психологічне благополуччя «як інтегральний показник ступеня спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування (особистісного зростання, самоприйняття, керування середовищем, автономії, життєві цілі, позитивні стосунки з навколишніми), а також міри реалізованості даної спрямованості, яка суб'єктивно виражається відчуттям щастя, задоволеності собою та власним життям» [4, с. 126].

Специфіка психологічного благополуччя, як зазначає О.А. Ідобаєва у своїх дослідженнях, притаманна кожному віковому періоду. Так, у студентському віковому періоді психологічне благополуччя визначається рівнем сформованості головних вікових новоутворень, орієнтацією у власній індивідуальності, умінні будувати життєві плани [2].

М. Яхода у своїй багатомірній моделі психологічного благополуччя виділяє як один із компонентів психологічного благополуччя – самоприйняття, у склад якого входить виражене почуття ідентичності та висока самооцінка. У. Джеймс започаткував концепцію ідентичності, в якій наголошував, що особистість думає про себе у двох аспектах особистісному та соціальному [4, с. 96].

Ерік Еріксон стверджував, що ідентичність виступає фундаментом кожної особистості та є показником її соціального та психологічного благополуччя, яка містить наступні моменти:

– Внутрішня тотожність суб'єкта у процесі сприйняття навколишнього світу, відчуття часу та простору, тобто певне відчуття себе унікальною, автономною індивідуальністю.

– Тотожність особистісних та соціально прийнятних світоглядних установок – особистісна ідентичність та душевне благополуччя.

– Почуття включення власного Я людини у певну спільноту – групова ідентичність [5].

На думку Еріксона, ідентичність формується шляхом зміни психосоціальних криз. Найхворобливішою, на його погляд, є юнацька криза, коли молода людина зіштовхується з культурними обмеженнями і починає сприймати їх виключно як репресивні, які обмежують її свободу [5, с.18].

Якщо узагальнити різноманітні погляди, то можна говорити про особистісну ідентичність як про певне самовизначення індивіда в інтелектуальних, фізичних, моральних своїх рисах. Особистісна ідентичність відображає ступінь визначеності та стійкості певної системної організації особистості [3, с. 78-87].

Для того, щоб вивчити особистісну ідентичність необхідне описання людиною власної «Я-концепції», тобто певної сукупності уявлень людини про себе, яка має зв'язок з оцінкою. Що стосується формування особистісної ідентичності, то воно невіддільне від соціальної взаємодії.

Вивчення зв'язку психологічного благополуччя та ідентичності набирають оберту серед сучасних психологічних досліджень. Емпірично підтверджені зв'язки психологічного благополуччя зі стилями ідентичності у студентів Abdolvahhab Simin [8, с. 20-211]. У дослідженнях S. Sharma, M. Sharma були підтверджені позитивні кореляційні зв'язки психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю. Проведені дослідження дозволяють говорити про особистісну ідентичність як про один із ключових елементів у досягненні психологічного благополуччя особистості [7, с. 118-136].

Результати. Узагальнені дані дослідження психологічного благополуччя по виборці, наведені у таблиці 1.

Аналіз основних шкал свідчить про середні показники психологічного благополуччя та його компонентів у студентів. Слід зазначити, що найбільша розбіжність показників має загальний параметр психологічного благополуччя, що, у свою чер-

гу, говорить про наявність як психологічно неблагополучних студентів, так і тих, які мають високі показники за даною шкалою. Також можна говорити, про розбіжності за шкалою життєвих цілей, що теж пояснюється наявністю студентів, які мають розмиті цілі, та студентів, які мають чіткі плани на майбутнє. Що ж стосується найвищих показників за додатковою шкалою «баланс афекту», то цей показник говорить про недостатню впевненість у власних здібностях долати життєві труднощі, засвоювати нові уміння та навички серед досліджуваних студентів, що, в свою чергу, можна пояснити особливостями даного вікового періоду.

Задля вивчення особистісної ідентичності нами була модифікована методика семантичного диференціала Д. Фельдес. В основу нашої модифікації, була покладена ідея Е. Еріксона про часову та просторову безперервність ідентичності особистості [5]. За допомогою стимульного матеріалу семантичного диференціала студенти оцінювали себе актуального, себе у майбутньому, себе у минулому (темпоральні аспекти ідентичності), а також себе на навчанні, себе у сім'ї, себе на дозвіллі (просторові або діяльнісні аспекти ідентичності). Детальний опис нашої модифікації даної методики можна знайти у статті В.М. Павленко, Л.В. Джаббарової «Модифікація семантичного диференціалу для вивчення особистісної ідентичності у студентської

молоді». У даній статті ми проаналізуємо підсумкові показники.

Результати дослідження особистісної ідентичності приведені у таблиці 2.

Аналізуючи представлені у таблиці дані, можна зробити наступні висновки:

– Ступінь консолідації темпоральної ідентичності є нижчим у порівнянні з просторово-діяльнісною ідентичністю, тобто різниця між образами-Я у часі є помітнішою, ніж різниця між образами-Я у різних сферах життя;

– У часовому вимірі найбільша дистанція спостерігається між уявленням себе у минулому та у майбутньому, що, мабуть, природно, зважаючи на типове для нашої культури лінійне уявлення про час; при цьому я-актуальне більше протиставляється я-минулому і більш наближене до уявлення себе у майбутньому, що, вірогідно, відтворює вектор руху молоді.

– У просторово-діяльнісному вимірі найбільша дистанція спостерігається між уявленням себе у процесі навчання та уявленням себе на дозвіллі, з друзями. Ці сфери виступають певною мірою як антиподи для проявів власних якостей. Найменша дистанція спостерігається між уявленням себе у сім'ї та у процесі навчання, у цих сферах образ-Я залишається більш стабільним. Результати кореляційного аналізу психологічного благополуччя та особистісної ідентичності представлені у таблиці 3.

Таблиця 1

Рівень психологічного благополуччя студентів, в балах

Показник	Середнє	Середнє кв. відхилення	N
Позитивні відносини	5,43	1,447	250
Автономія	6,29	1,792	250
Керування середовищем	5,98	1,395	250
Особистісне зростання	6,81	2,038	250
Життєві цілі	6,10	1,877	250
Самоприйняття	5,91	1,390	250
Баланс афекту	7,46	1,830	250
Осмисленість життя	6,47	1,145	250
Людина як відкрита система	5,75	1,511	250
Психологічне благополуччя	6,72	2,122	250

Таблиця 2

Результати дослідження особистісної ідентичності

Дистанція Я актуальне – Я майбутнє	Дистанція Я актуальне – Я минуле	Дистанція Я минуле – Я майбутнє	Ступінь консолідації темпоральної ідентичності
10,46	11,56	15,42	37,44
Дистанція Я в сім'ї – Я на навчанні	Дистанція Я на навчанні – Я на дозвіллі	Дистанція Я на дозвіллі – Я в сім'ї	Ступінь консолідації прост.-діял. ідент.
10,33	13,15	11,64	35,12

З таблиці 3 видно, що показники психологічного благополуччя мають в основному значущий зворотній кореляційний зв'язок з показниками особистісної ідентичності. Тобто, загальне психологічне благополуччя студентів тим вище, чим нижчі показники особистісної ідентичності. Загальний показник психологічного благополуччя має найбільшу значущу зворотну кореляцію (-0,573 на рівні 0,01) з показником ступеня консолідації просторово-діяльній ідентичності особистості. Даний двосторонній зв'язок свідчить про те, що чим більш психологічно благополучною є особистість, тим більш консолідованою є її особистісна ідентичність у різних сферах, тобто більш цілісним та стабільним є образ Я особистості у просторі. Дещо меншою, але також значущою (-0,528 на рівні 0,01) є зворотна кореляція психологічного благополуччя зі ступенем консолідації темпоральної ідентичності, тобто різниця між образами-Я у часі. Найменший кореляційний зворотній зв'язок має показник психологічного благополуччя з показником «Дистанція Я на навчання-Я на дозвіллі» (-0,213 на рівні 0,01), тобто, чим психологічно благополучнішим є студент, тим більш стабільним буде образ Я на навчання та на дозвіллі, з друзями. Але інші показники мають більш значущий кореляційний зв'язок.

Отже, аналіз таблиці показує, що психологічне благополуччя та його компоненти у студентів має значущу зворотну кореляцію зі ступенем консолідації темпоральної ідентичності, ступенем консолідації просторово-діяльній ідентичності. Даний факт пояснюється тим, що чим більш цілісним, стабільним, узгодженим буде образ Я студентів у різних сферах, чим більш тотожним буде образ Я, при сприйнятті себе у минулому, теперішньому та майбутньому, тим психологічно благополучнішою буде молода людина і навпаки.

Висновки:

1. Психологічне благополуччя та переживання щастя мають важливе значення та й взагалі, є сенсом життя кожної особистості. Особистісна ідентичність є важливим критерієм зростання та розвитку людини, яка має безпосереднє відношення до юнацького віку.

2. Аналіз основних шкал свідчить про середні показники психологічного благополуччя та його компонентів у студентів.

3. Дослідження особистісної ідентичності за допомогою модифікованої нами методики семантичного диференціала показало:

– Ступінь консолідації темпоральної ідентичності є нижчим у порівнянні з просторово-діяльній ідентичністю, тобто різниця

Таблиця 3

Таблиця взаємозв'язку психологічного благополуччя та особистісної ідентичності

Шкали	Дистанція «Я актуальне» – «Я минуле»	Дистанція «Я актуальне» – «Я майбутнє»	Ступінь консолідації темпоральної ідентичності	Дистанція Я в сім'ї – Я на навчання	Дистанція Я на навчання – Я на дозвіллі	Дистанція Я на дозвіллі – Я в сім'ї	Ступінь консолідації прост.-діяль. ідент.
Позитивні відносини	-,281*	-,433**	-,409**	-,478**	-,233*	-,309**	-,550**
Автономія	-,247**	-,367**	-,361**	-,369**	-,251**	-,234**	-,440**
Керування середовищем	-,235**	-,327**	-,326**	-,406**	-,048	-,299**	-,358**
Особистісне зростання	-,345**	-,361**	-,423**	-,312**	-,261**	-,265**	-,478**
Життєві цілі	-,245**	-,268**	-,305**	-,335**	-,113	-,252**	-,367**
Самоприйняття	-,266**	-,379**	-,372**	-,196**	-,373**	-,230**	-,442**
Баланс афекту	,252**	,392**	,382**	,333**	,246**	,372**	,474**
Осмысленість життя	,070	,064	0,70	,020	,091	,087	,087
Людина як відкрита система	,153*	,182*	,201*	,083	,065	,103	,192*
Психологічне благополуччя	-,387**	-,511**	-,528**	-,491**	-,213**	-,0,350**	-,573**

** – Кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння).

* – Кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

між образами-Я у часі є помітнішою, ніж різниця між образами-Я у різних сферах життя;

– У часовому вимірі найбільша дистанція спостерігається між уявленням себе у минулому та у майбутньому, більш стабільним виявився образ Я студентів у просторі, ніж у часі.

– У просторово-діяльнісному вимірі найбільша дистанція спостерігається між уявленням себе у процесі навчання та уявленням себе на дозвіллі. Найменша дистанція спостерігається між уявленням себе у сім'ї та у процесі навчання.

4. Результати дослідження підтверджують наявність значущого взаємозв'язку особистісної ідентичності та психологічного благополуччя. Тобто, чим більш стабільним є образ Я студентів у часі, чим більш цілісними та стабільним є їхні уявлення про себе у різних видах діяльності, тим більш психологічно благополучними вони себе відчують.

Щодо перспективи подальшого дослідження, то воно полягатиме у використанні методів статистичного аналізу, а саме множинної лінійної регресії, задля вивчення гіпотези про особистісну ідентичність як чинника психологічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – СПб. : Питер, 2003. – 271 с.
2. Идобаева О.А. Психолого-педагогическая модель формирования психологического благополучия личности : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора психол. наук. / О.А. Идобаева. – М., 2013. – 36 с.
3. Рябикина З.И. Субъективно-бытийный подход к изучению развивающих личность противоречий / З.И. Рябикина // Психол. журн. – 2008. – № 2. – С. 78-87
4. Шевеленкова Т.Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 95-129.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ.ред. и предисл. А.В. Толстых. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
6. Ryff C.D. Psychological Well-Being / C.D. Ryff // Encyclopedia of Gerontology. – 1996. – Vol. 2. – P. 365–369.
7. Sagar Sharma. Self, Social Identity and Psychological Well-being / Sagar Sharma, Monica Sharma // Psychological Studies (June 2010). – Volume 55, Issue 2, – P. 118–136.
8. Simin Abdolvahhab. The Relationship between Identity Styles and Psychological Wellbeing in Sample of College Students / Simin Abdolvahhab // Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Rome-Ital, Vol. 7. – No 3 S. – 3 June 2016. – P. 207-211.